

Гончарук В. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури, українознавства
та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна;

Орел М. В.

магістрантка 257-м групи факультету української філології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ОДРУЖЕННЯ ТА ТРАДИЦІЇ ОБРАННЯ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

У Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 роки [5] наголошено, що соціальний інститут сім'ї є основним у суспільстві, він формує наступні покоління та виховує гідну зміну, що забезпечуватиме розвиток та процвітання як громадянина, так і всієї держави. За своєю природою та призначенням сім'я – союзник суспільства у вирішенні його проблем, утвердженні моральних устоїв і соціалізації дітей, розвитку культури та економіки. Саме тому суспільство зацікавлене у фізично й морально здоровій сім'ї, здатній реалізувати свій соціальний потенціал, забезпечити не лише власне виживання, а й розвиток.

Актуальність проблеми визначається головним чином тією важливою роллю, яку воно відіграє в організації процесу морально-духовного становлення дитини на загальнолюдських цінностях в українській родині. В Україні історично склалася власні традиції обрання майбутнього шлюбного партнера, у якій максимально виражені національні риси і самобутність українського народу.

Згідно зі споконвічними традиціями, кожна сім'я покликана була продовжувати свій рід («Діти – це великий дар Божий»), підтримувати біологічну неперервність суспільства, задовольняти емоційні потреби подружжя у

батьківстві та материнстві. Про таке призначення сім'ї свідчать весільні побажання: *«Хай на вас добра днина / Та грошей торбина, / А до того ж дівтори / Сотні півтори», «Даруємо вінок часнику, / Щоб любилися до смаку, / Щоб ви мали стільки синів, / Як у лісі ясенів»* [1, с. 252].

Народ вважав, що шлюби вершаться на небесах (*«Там душі Бог парує, прив'язуючи одну до одної»*). Основу народних вірувань складала віра в те, що молоду призначає Бог, і тому своєї пари ніяк не оминеш. Згідно зі старим повір'ям, *на тому світі, на Небі, сидить старий дід, Бог (чи, може, ще бог) і в'яже до пари шматки кори – шлюбні пари, і, як він зв'яже, так і буде* [4, с. 214].

Однак молоді люди, які вже «стали на порі», шукали собі пару. Цьому сприяло традиційне дошлюбне спілкування дівчат і парубків, яке організовувалося в кожному селі. Знайомство молодих людей, залицяння, вибір подружньої пари відбувалися, звичайно, і в процесі виконання тієї чи іншої спільної роботи, яка була обов'язком молодіжної громади села, праці молоді на заробітках, та найчастіше – під час традиційних форм молодіжного дозвілля: вечорниць, досвіток, вулиць і колод, календарних і сімейних свят. Вечорниці і досвітки організовували в осінньо-зимовий період, коли наставали холоди й коротшали дні; натомість вулиці чи колоди, коли молодь збиралася для гулянь просто неба, тривали з середини весни і до середини осені. Крім буденних вечорниць, молодь збиралася й на святкові («празникові», на Катерини та Андрія – 7 і 13 грудня), під час яких відпочивала, розважалася, з'ясовувала стосунки. Музика, співи, танці, ігри, маскарад, ошатний одяг, спільна вечеря – всі ці ознаки характеризували святкові вечорниці [6, с. 308].

Слід сказати, що хлопці та дівчата спілкувалися на людях, тобто перебували під певним соціальним контролем. Це, втім, не заважало молоді цілуватися та милуватися, проте свою цноту дівчата берегли. Колись уся громада зневажала дівчину, яка давала волю нестримному коханню. Однак подібні випадки траплялися рідко, оскільки вся система виховання молоді ґрунтувалася на дбайливому, лицарському ставленні хлопців до дівчат і наречених, на романтизації почуттів.

До головних критеріїв вибору подружньої пари відносили високі моральні чесноти та вміння вести господарство. Парубок цінував у дівчині скромність, цнотливість, чистосердечність, працелюбність, хазяйновитість, любов до дітей. У свою чергу, дівчина звертала увагу на такі риси характеру парубка, як відповідальність, сміливість, мужність, кмітливість, моторність, господарність, бажання виховати гідних спадкоємців.

Такі вміння і навички, риси характеру можна було помітити під час ініціаційних випробувань парубків і дівчат під час вступу у парубочі / дівочі громади. Парубки у численних бійках, іграх із застосуванням фізичної сили, парубочих «розвагах» та колективних роботах доводили свою силу, спритність та вміння виконувати чоловічі сільськогосподарські заняття. Дівчата ж, як майбутні господині, демонстрували свої знання та навички в жіночих роботах, різноманітних видах рукоділля.

Традиційними в народі вважалися два основні мотиви вибору шлюбного партнера: кохання і матеріальна вигода. Народними звичаєво-правовими засадами і поетичним словом (пісні про кохання) утверджувалися чисті, щирі взаємини молоді, вірне кохання, світлі почуття. І при виборі пари для одруження віддавалася перевага взаємному коханню (значна кількість опитаних у селах історичної Уманщини респондентів підтвердила цю думку), яке дарувало безмежне щастя й підносило людину до небувалих висот. Та опитувані розповіли й те, що під час проведення різних молодіжних гулянь молоді люди намагалися переконатися у взаємності почуттів, адже почуття кохання лише з боку одного було причиною його неймовірних страждань, горя, інколи трагічних обставин.

Мудрі й досвідчені старші люди радили молодим вибирати для подружнього життя гідну пару, а не її статки, тому що їм у майбутньому «жити з людиною, а не з багатством». Наприклад, у народній пісні батько звертається до сина з такими словами: *Теши, сину, яворину, / Добре клиння буде, / Сватай, сину, сиротину, – / Буде господиня [9, с. 47].*

Молоді люди й самі в більшості випадків розуміли, що найголовніше у майбутньому партнерові – моральні якості: *Ой за нашим садом, за нашим*

городом / Не дивися батьку за багатим родом – 2 р. / _А дивися батьку, щоб не був п'яниця, / Щоб не бив, не лаяв, бо я їдиниця – 2 р. (с. Дмитрушки) [3].

Слід відзначити і той факт, що народ надавав можливість вибирати майбутнього подружнього партнера самим молодим. За дівчиною, яку сватали, закріплювалося право остаточного вибору: вона могла або погодитися на шлюб, або ж, у протилежному випадку, – відмовити хлопцю («дати гарбуза»). Більша частина шлюбів в Україні укладалася за умови взаємної згоди тих, хто одружувався.

Траплялися поодинокі випадки, коли батьки здійснювали вибір майбутнього подружнього партнера своїй дочці чи синові всупереч їхній волі, керуючись матеріальною вигодою. Інколи закохані не могли взяти шлюб через майнову нерівність: заможні батьки не дозволяли своїй дочці йти заміж за убогого, а син багатіїв не міг одружитися з бідною: *Коли б же ти, дівчинонько, / Трошки багатенька, / Я б узяв тебе за рученьку, / Повів до батенька («Лугом іду, коня веду, розвивайся луже»)* [7, с. 84].

Згідно з традиціями хлопець і дівчина обов'язково повинні були порадитися з батьками щодо поєднання своєї долі з майбутньою «половинкою». Так, В. Охримович у своїй праці «Значение малорусских свадебных обрядов и песен в эволюции семьи» [8], пишучи, що у весільних піснях розкривається влада матері над сином, зазначає, що син радиться саме з нею тоді, коли відправляється за дівчиною. У піснях про кохання бачимо, як син не може ослуhatися матері, як-от у цій пісні: *Дівчино моя ти кохана... / Як вірно тебе я молю... / Хотів я з тобою женитись, / З тобою віка доживать. / Та, бач, моя рідна матуся / Не велить тебе, бідную, брать (с. Антонівка) [2].*

Батьки, на відміну від своїх дітей, які, в першу чергу, керувалися почуттям кохання, звертали увагу на репутацію як молодого (-ої), так і його (її) родини: У таких випадках кожна зі сторін хотіла мати сватів статечних, шанованих і, звичайно ж, матеріально забезпечених. Особливо засуджувалися в них такі риси, як пияцтво, злодійство, розбійництво, нечупарність та лінкуватість. Часто на перешкоді одруження закоханих стояли заперечення не лише батька-матері, а й представників роду, які мали свої розрахунки (*«Рад би я тебе взяти, та не*

велить моя мати, а хоть мати велить, так рід не звелить», – народна мудрість), також довголітня солдатська служба, найми, заробітки і т. д.

Такі свавільні вчинки найрідніших людей народна мораль засуджувала, критикувала, хоча, на переконання батьків, вони діяли виключно в інтересах своєї дитини, бажаючи їй щасливої долі й заможного життя. Разом з тим народний звичай вимагав від молодих беззаперечно коритися волі батьків при виборі пари. Та ще й останні мали право позбавити непокірних дітей не тільки свого благословення (що вважалося важким покаранням), а й частки майна, віна, посагу. Тому в багатьох випадках юнак або дівчина змушені були прислухатися до думки батьків, приносячи в жертву вірне кохання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К. : Рідна мова, 1998. 475 с.
2. Записано в с. Антонівка Уманського р-ну Черкаської обл. від Петренко Н. С., 1937 р. н.
3. Записано в с. Дмитрушки Уманського р-ну Черкаської обл. від Король Є. А. 1954 р. н. і Несторенко Г. О. 1952 р. н.
4. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. К. : АТ «Обереги», 1992. 424 с.
5. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 рр. К., 2012. 11 с.
6. Мицик В. Красне свято калити. Народна творчість та етнографія. 1992. № 2 С. 37–43.
7. Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика / Упоряд., вступ. ст. і примітки І. В. Хланти. К. : Музична Україна, 1977. 200 с.
8. Охримович В. Значение малорусских свадебных обрядов и песен в эволюции семи. Этнографическое обозрение. 1891. Кн. IX. № 4. С. 44–105.
9. Посмертні писання Митрофана Дикарева з поля фольклору й мітології. У Львові : З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарського, 2003. 139 с.